

ลักษณะของที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อย ย่านรังสิต จังหวัดปทุมธานี: การต่อเติมและดัดแปลงโครงการที่อยู่อาศัยของรัฐ

Characteristics of Low-income Housing at Rangsit Area in Pathum Thani Province: The Expansion and Modification of National Housing Projects

ภูมิชาย พันธุ์ไพโรจน์

Poomchai Punpairoj

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ปทุมธานี 12121

Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University, Pathum Thani 12121, Thailand

E-mail: poomchaipp@gmail.com

Received 29/5/2019 Revised 23/9/2019 Accepted 27/9/2019

บทคัดย่อ

เป็นการสร้างความเข้าใจในลักษณะที่เกิดขึ้นของโครงการที่อยู่อาศัยของรัฐ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาอย่างเหมาะสมต่อผู้มีรายได้น้อย พบว่า การต่อเติมและดัดแปลงเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นเสมอ ให้สอดคล้องต่อความต้องการพื้นที่วิถีชีวิต และการเปลี่ยนแปลงของแต่ละครอบครัว ทั้งยังเป็นการปรับปรุงพักที่สร้างเหมือนกันให้เหมาะสมกับความหลากหลายของแต่ละครอบครัว พื้นที่การศึกษากำหนดในย่านรังสิต จังหวัดปทุมธานี เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนา วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และเก็บข้อมูล โดยแบบสอบถาม 120 ครอบครัว จากการวิเคราะห์จำแนกกลุ่มข้อมูลการเปลี่ยนแปลง และกายภาพ พบว่า 1) บ้านพื้นถิ่นเป็นบ้านยกสูง ต่อเติมรอบหรือได้โครงสร้างเดิมที่ชั้นล่างหลายครั้ง ตามการขยายครอบครัวและทุนทรัพย์ เพื่อเป็นที่จอดรถและอยู่อาศัย บ้านติดถนนมีเพิงเล็กหน้าบ้านเพื่อค้าขาย 2) บ้านเอื้ออาทรทางราบสองชั้น เหมาะกับวิถีชีวิต มีที่ดินขนาดเล็กให้ต่อเติม แต่ทำได้ยากเพราะระบบก่อสร้างสำเร็จรูป 3) อาคารชุดเอื้ออาทรทางสูงห้าชั้น ไม่เหมาะกับวิถีชีวิต ต่อเติมดัดแปลงได้น้อยจากระบบก่อสร้างสำเร็จรูปและกฎเกณฑ์ที่เข้มงวด และ 4) แฟลตการเคหะทางสูงห้าชั้นในอดีต (ก่อนมีโครงการบ้านเอื้ออาทรในปี พ.ศ.2546) แม้ไม่เหมาะกับวิถีชีวิต แต่สามารถต่อเติมและดัดแปลงให้ตรงกับความต้องการได้บางส่วน จากระบบการก่อสร้างและความยืดหยุ่นของผู้ดูแลอาคาร

คำสำคัญ

ที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อย

บ้านเอื้ออาทร

ปทุมธานี

การต่อเติม

การดัดแปลง

Abstract

To purpose guideline for proper affordable housing development, the objective of the study is to create an understanding of characteristics of low-income residents. Expansion or modification normally occurs to cope with need of space, way of life and change in family structure. It is also to make the typical unit appropriating with various resident's background. The study is a descriptive research with data collection by field-survey, interview, observation, and questionnaire from 120 households at Rangsit area in Pathum Thani province. The typological analysis demonstrates type, period, and place. The appearances are concluded as follows: 1) Local houses are typically raised houses with high columns and extensions. The additional parts have been constructed for many times relating to family size and budget. Shelters are added at the front of the land for commercial purpose; 2) Single houses in Ban Uer-atorn Project are constructed on very small size of land. Residences always wanted to expand and modify on land around their houses but are limited with prefabrication construction; 3) Condominiums in Ban Uer-atorn Project are not proper for low-income Thais from various reasons. Residences rarely adjust their units because of prefabrication construction and strict regulations; and 4) National housing flat (before the starting of Ban Uer-atorn Project in 2003 C.E.) is found with many forms of adaptation. These ways have happened by conventional in-situ construction and flexibility of building manager.

Keywords

Low-Income Housing
Ban Uer-atorn Project
Pathum Thani
Expansion
Modification

1. บทนำ

การขยายตัวและพัฒนารอบกรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดโครงการหลากหลายรูปแบบในพื้นที่ปริมณฑล การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนดั้งเดิมและประชาชนที่ย้ายมาอยู่ในโครงการที่พักอาศัยที่เกิดขึ้นตามแหล่งงานชานเมืองเพื่อเดินทางสู่แหล่งงานในศูนย์กลางเมือง รวมถึงมีการเพิ่มโครงการที่พักอาศัยตามแนวเส้นทางคมนาคมขนาดใหญ่ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดลักษณะย่านรังสิตที่ผสมผสาน มีลักษณะเฉพาะในพื้นที่ทั้งดั้งเดิมและเกิดขึ้นใหม่ การเปลี่ยนแปลงโดยคงลักษณะเดิมมีมากหรือน้อย แตกต่างกันไปตามพื้นที่ แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสมต่อผู้ใช้ และก่อให้เกิดการตระหนักในคุณค่าและความภาคภูมิใจจากสังคม

ย่านรังสิตในปทุมธานี เกิดขึ้นจากโครงการรังสิตที่เริ่มในปี พ.ศ. 2431 (Arsvai, 1987) มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในการเป็นพื้นที่เพื่อพัฒนาระบบคลองชลประทานส่งเสริมการผลิตข้าวส่งออกที่ใหญ่ที่สุด โดยรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองธัญญบุรีถูกตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2445 เป็นที่รวมของคนอพยพมาจากทุกภูมิภาค จากการเลิกระบบไพร่และทาส ก่อนที่จะเกิดโครงการ พระยาอนุমানราชชนกล่าวว่า บ้านที่สร้างขึ้นในเขตนี้ต้องถมขึ้นเป็นโคกกลางทุ่งนา (Rungsirisaengrat, 2002) เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มมีหนองบึง ชาวนาที่อพยพเข้ามาทำนาเป็นในลักษณะที่ไม่ย้ายมาอยู่อย่างถาวร (Chantavanich, 2002) ชาวนาสรางบ้านเรือนด้วยวัสดุไม้คงทน ส่วนหนึ่งยังมีกรากของตนอยู่ที่อื่น แม้มาจากภาคอื่น เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือมาจากพื้นที่ใกล้เคียง เช่น สามโคก รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนทุ่งรังสิตในลักษณะที่พัฒนามาจากชุมชนระยะแรกที่ทำนาชั่วคราวไม่ติดต่อกันของกัน มีความแตกต่างจากชุมชนในพื้นที่อื่นๆ เช่น ชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญในลาดกระบังที่มีลักษณะเป็นหมู่บ้าน มีการปลูกสวนผลไม้คันระหว่างบ้านและนาเพื่อยังชีพและป้องกันพายุ (Temiyabandha, 2012) มีการอพยพย้ายออกและไม่กลับมาทำนาเป็นช่วงเวลาหลายปี เริ่มจากปี พ.ศ. 2449 เมื่อการทำนาไม่ได้ผลจากหลายสาเหตุ หลังการเริ่มโครงการรังสิตไปกว่าห้าสิบปี ชาวบ้านทยอยอพยพมาตั้งถิ่นฐานถาวรขึ้น บ้านตั้งเรียงรายสองฝั่งคลองรังสิต มีทั้งเป็นเพิงและบ้านทรงหน้าจั่ว ทำด้วยไม้ หลังคามุงจาก (Amweo, 2002) ชาวมอญสามโคกใช้คลองรังสิต

เป็นเส้นทางค้าขายและเดินทางไปจังหวัดอื่นด้วย เช่น นครนายก

ในช่วงเริ่มโครงการรังสิตจนถึงช่วงปัจจุบัน ย่านรังสิตถูกเปลี่ยนจากเขตพื้นที่ลักษณะพิเศษ คือ ไม่มีการพัฒนาขึ้นเป็นหมู่บ้านเหมือนเขตอื่น ไม่มีการทำสวนปลูกผัก ผลิตข้าวเพื่อการค้าอย่างเดียว มาเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวเป็นเขตโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ และเป็นที่พักอาศัยของประชาชนที่มีแหล่งงานในกรุงเทพมหานครปทุมธานี และจังหวัดข้างเคียง (Bumrunghuej, 1995) ชุมชนทุ่งรังสิตที่ยังเหลืออยู่ แม้จะมีเอกลักษณ์เฉพาะและคุณค่า แต่เสี่ยงต่อการถูกไล่รื้อและสูญหาย (Witthayakomolert, et al., 2010) ชุมชนเดิมที่เคยเป็นชุมชนชาวนา และพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนชาวสวน ค้าขาย และชุมชนบุกรุก ได้เกิดมีชุมชนบ้านจัดสรรและชุมชนอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น (Chantavanich, 1995) โครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนพื้นถิ่นดั้งเดิม คือ โครงการที่พักอาศัยที่สร้างปะปนกับชุมชนดั้งเดิม มีลักษณะทั้งทางราบและทางสูง และเกิดลักษณะพื้นถิ่นใหม่ขึ้นด้วย โดยเฉพาะโครงการที่ขาดการบริหารและควบคุมจากส่วนกลาง เช่น โครงการที่พักอาศัยผู้มีรายได้ต่ำ มีผู้พักอาศัยที่ยังคงมีลักษณะจากชุมชนในชนบท มีความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนสิ่งรอบตัวให้เข้ากับตัวเอง ทั้งที่มีข้อจำกัดในหลายด้าน เช่น กฎหมาย กฎข้อบังคับอาคารชุด โครงสร้างอาคารจากระบบสำเร็จจากโรงงาน อย่างไรก็ตาม การปรับตัวในด้านสถาปัตยกรรมของกลุ่มคนที่มีความมั่งคั่งจะมีเปลี่ยนแปลงตามกระแสอิทธิพลวัฒนธรรมหลัก แต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ได้ (Inpuntung, 2012)

การสำรวจชุมชนในย่านรังสิตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 พบว่า ชุมชนมีเอกลักษณ์ในลักษณะพื้นถิ่น จากอิทธิพลสำคัญของของโครงการรังสิต วิถีชีวิตริมน้ำจากคลองชลประทานจากชุมชนดั้งเดิมและผู้ที่อพยพเข้ามาทำมาหากินเป็นระยะ ก่อให้เกิดความเป็นย่านรังสิตที่ชัดเจนและยังส่งต่อมาถึงในปัจจุบัน (Punpairoj, 2002) แม้ในภายหลังจะมีนโยบายและโครงการขนาดใหญ่ของทั้งภาครัฐและเอกชนเกิดขึ้น ผู้คนรุ่นใหม่ที่ย้ายเข้ามา มีการรับรู้ความเป็นย่านรังสิตที่ต่างไปจากในอดีต เช่น เป็นพื้นที่แหล่งงานจากโรงงานอุตสาหกรรม เป็นย่านโครงการบ้านจัดสรรของผู้ที่ทำงานในเมืองหลวง เป็นต้น

การเกิดชุมชนบุกรุกริมคลองและโครงการที่พักอาศัยผู้มีรายได้ต่ำในย่านรังสิต เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นย่านรังสิตในปัจจุบัน การรื้อย้ายชุมชนริมคลองที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่แนวราบ สู่อาคารที่พักอาศัยทางดั่ง เป็น

แนวทางที่ใช้ เพื่อให้ประหยัดค่าก่อสร้างและใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม แต่ปัญหาที่ผู้ที่เคยอยู่อาศัยในแนวทางราบไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการอยู่อาศัยในอาคารแนวสูงขนาดใหญ่เกิดขึ้นโดยทั่วไป ประชาชนมีการดัดแปลงต่อเติมอาคาร เนื่องจากอาคารไม่ตอบสนองต่อการใช้งาน หลังจากเข้าไปอยู่อาศัยไม่นาน แสดงถึงการออกแบบอาคารพักอาศัยทางตั้งที่ไม่ตอบสนองต่อการใช้งานของชุมชนผู้มีรายได้น้อยและไม่ได้แสดงถึงลักษณะเฉพาะของชุมชน

กลุ่มชุมชนบุกรุกพื้นที่ริมคลอง และชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ไม่บุกรุก คือ ครอบครองเองหรือเช่า เป็นกลุ่มที่อพยพย้ายถิ่นฐานจากชนบทหรือพื้นที่ข้างเคียง เข้ามาหางานทำในย่านรังสิต มีทั้งที่เป็นชุมชนดั้งเดิมในทุ่งรังสิต ชุมชนที่อพยพเข้ามาในช่วงโครงการรังสิตจากทั้งในพื้นที่ข้างเคียงและห่างไกล ชุมชนในช่วงที่มีการพัฒนาเป็นเขตอุตสาหกรรมใหญ่ ในการที่ชุมชนเหล่านี้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้เป็นแหล่งที่มีคนหลากหลายพื้นที่มาอยู่รวมกัน เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน มีวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกัน เกิดเป็นลักษณะเฉพาะโดยแสดงออกผ่านการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบบ้านเรือน

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ เพื่อแสดงลักษณะที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดความเข้าใจในธรรมชาติของผู้อยู่อาศัยที่กระทำต่อบ้านที่สร้างโดยช่างชุมชน หรืออาคารที่มีสถาปนิกออกแบบ การที่คนในชุมชนพื้นถิ่นและประชาชนทั่วไปสามารถรับรู้คุณค่าของลักษณะพื้นถิ่น เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น และเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาในอนาคต ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ห่วงเห่น ในลักษณะทั้งดั้งเดิมและใหม่ของตน ส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนา ในสภาพแวดล้อมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเสนอข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัย

ประโยชน์จากการศึกษามีดังต่อไปนี้ 1. แสดงลักษณะย่านรังสิตใหม่ สร้างความเข้าใจและการรับรู้ในสังคมมากขึ้น 2. เกิดองค์ความรู้จากการศึกษาลักษณะที่เกิดขึ้นใหม่ ที่สามารถประยุกต์ใช้กับโครงการที่พักอาศัย 3. องค์การที่ดูแลเรื่องการจัดการและพัฒนาที่อยู่อาศัยในประเทศสามารถนำไปพัฒนา ปรับปรุง เตรียมแผนการล่วงหน้า เพื่อแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเพิ่มความเข้าใจในที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย 4. คนในชุมชนและประชาชนทั่วไป ได้รับรู้คุณค่าของลักษณะย่านรังสิตใหม่ เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น และเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาลักษณะย่าน

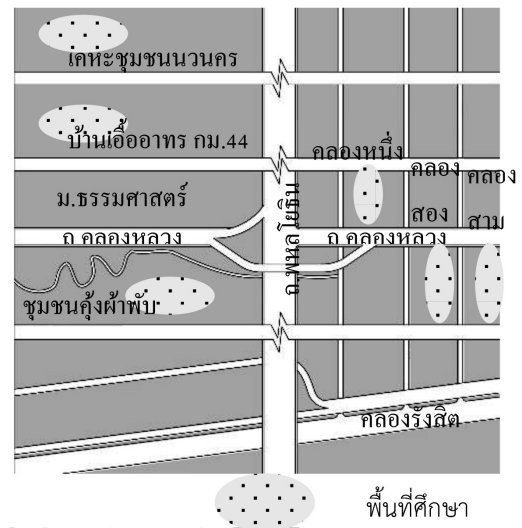
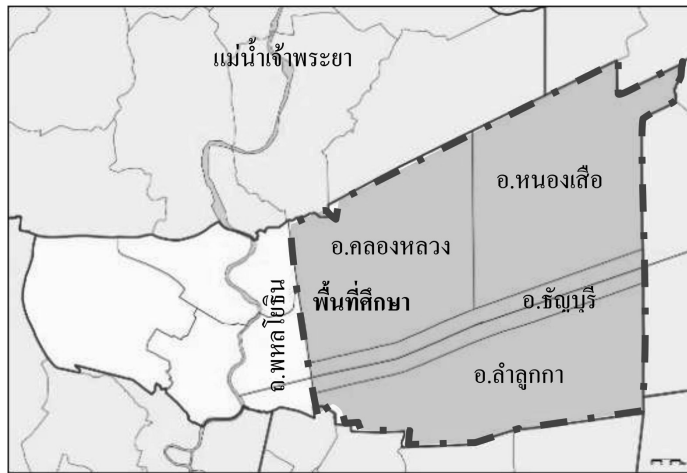
รังสิตใหม่ในสภาพแวดล้อมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา 5. สามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบที่พักอาศัยอย่างเหมาะสม

2. ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) มีการสำรวจและมุ่งเน้นข้อเท็จจริงของการเปลี่ยนแปลง ใช้วิธีการสำรวจ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และแจกแบบสอบถาม ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เป็นเรือนพื้นถิ่น 70 ครัวเรือน และอาคารในโครงการพักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย 50 ครัวเรือน (เป็นอาคารแนวราบทั้งหมด 15 ครัวเรือน และโครงการที่พักอาศัยแนวสูง สำรวจห้องพักทั้งหมด 35 ครัวเรือน) รวมทั้งหมด 120 ครัวเรือน กลุ่มบุคคลที่ทำการสัมภาษณ์ ได้แก่ 1. กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนนำหรือผู้อาวุโสที่อยู่ในชุมชนมายาวนาน สามารถให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือที่มาของชุมชนได้ 2. เจ้าของเรือนหรือญาติที่มีวุฒิภาวะในการตอบแบบสอบถามในเรือนที่มีลักษณะพื้นถิ่น และโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย

การวิเคราะห์ข้อมูลด้านกายภาพโดยวิธีจำแนกข้อมูล (typological analysis) ถูกใช้ในการศึกษาข้อมูลจัดแยกและจัดอย่างเป็นระบบให้กับข้อมูลทั้งประเภทเวลา และสถานที่ รวมไปถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อให้เข้าใจในส่วนที่ไม่สามารถสังเกตมองเห็นในเวลาปัจจุบันได้ คำบอกเล่าจากชาวบ้านและข้อมูลสถิติถูกใช้ประกอบกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจในที่มาของพัฒนาการระหว่างช่วงเวลา ทั้งนี้ การวิเคราะห์ยังเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน

การศึกษานี้อยู่ในเขตพื้นที่โครงการรังสิต ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ใน 4 อำเภอ ของจังหวัดปทุมธานี ได้แก่ อำเภอคลองหลวง อำเภอธัญบุรี อำเภอลำลูกกา และอำเภอหนองเสือ (รูปที่ 1) โดยเน้นการสำรวจในอำเภอคลองหลวง เพื่อทำการสำรวจกรณีศึกษา จัดกลุ่มเปรียบเทียบข้อมูล เนื่องจาก 1. มีระบบคลองชลประทานที่ยังใช้เพื่อการเพาะปลูก ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่แสดงถึงวิถีชีวิตชาวรังสิต 2. มีการพัฒนาสู่ความทันสมัยและความเป็นเมืองชัดเจน เช่น ระบบขนส่ง หน่วยงานรัฐและเอกชนขนาดใหญ่ แหล่งงาน โครงการที่พักอาศัย มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ผัง รูปแบบสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิต 3. เป็นย่านที่มีการเกิดใหม่ของชุมชนในโครงการ

รูปที่ 1 ผังแสดงขอบเขตย่านรังสิต จังหวัดปทุมธานี และพื้นที่ศึกษา
(Map of boundary of Rangsit area in Pathumthani province and the study areas)

ที่พิกัดชายปะปนกับชุมชนดั้งเดิม ซึ่งมีโครงการและชุมชนที่สามารถเกิดลักษณะใหม่หลายแนวทางทั้งในพื้นที่ริมคลองและถนนเลียบคลอง 4. เป็นย่านที่มีโครงการเคหะชุมชนตั้งแต่ในช่วงก่อนมีโครงการเอื้ออาทรในปี พ.ศ. 2546 และมีโครงการที่พักอาศัยผู้มีรายได้น้อยที่หลากหลายทั้งของการเคหะแห่งชาติ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และบริษัทพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งมีการสำรวจชุมชนดั้งเดิมเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีก่อนการเกิดโครงการรังสิต เพื่อเปรียบเทียบวิเคราะห์ในบางประเด็นของลักษณะเฉพาะของย่าน

โดยเลือกพื้นที่ย่านรังสิตบริเวณคลองหนึ่งถึงคลองสาม และคลองเชียงรากใหญ่ เพื่อศึกษาลักษณะที่มีความแตกต่างกัน ดังนี้

- พื้นที่ริมคลองชลประทาน ตำบลคลองหนึ่ง ศึกษากลุ่มรูปแบบสถาปัตยกรรมชุมชนผู้บุกรุกริมคลองชลประทานและชุมชนดั้งเดิมได้แก่ ชุมชนบางชัน รวมถึงศึกษาโครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยแนวสูง
- พื้นที่ริมคลองชลประทาน ตำบลคลองสอง ศึกษากลุ่มรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ยังคงรูปแบบพื้นถิ่นเดิม และการกลายรูปของเรือน เพื่อวิเคราะห์หาลักษณะใหม่ที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ที่กำลังเริ่มมีการพัฒนาโครงการที่พักอาศัย
- พื้นที่ริมคลองชลประทาน ตำบลคลองสาม ศึกษากลุ่มรูปแบบโครงการพักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยแนวราบ และกลุ่มเรือนพื้นถิ่นเดิมที่แทรกตัวอยู่ร่วมกับกลุ่มโครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยที่ถูกพัฒนามากกว่าทศวรรษ

- พื้นที่ริมคลองธรรมชาติร่วมไปกับคลองชลประทาน บางช่วง ตำบลคลองหนึ่ง ได้แก่ ชุมชนคู้ผ้าพับ คลองเชียงรากใหญ่
- พื้นที่โครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยทางสูง เลียบถนนพหลโยธิน

3. ผลการศึกษา

แสดงลักษณะด้านนามธรรมและรูปธรรมของเรือนดั้งเดิม โดยเปรียบเทียบพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา และพื้นที่ศึกษาที่มีชุมชนจากการพัฒนาระบบชลประทานและการขยายเมืองในย่านรังสิต ดังนี้

3.1 ลักษณะด้านนามธรรมของเรือนพื้นถิ่น

- 1) พื้นที่เลียบแม่น้ำเจ้าพระยา ในอำเภอลาดหลุมแก้ว อำเภอเมืองปทุมธานี และอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนที่อยู่ติดริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งทางฝั่งทิศเหนือและทิศใต้ มีความเข้มแข็ง สืบทอดรักษาประเพณีวัฒนธรรมไทย มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน วิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ ประชากรที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนที่เกิดในพื้นที่ มีการรวมตัวอยู่กันเป็นกลุ่มเครือญาติขนาดครอบครัวใหญ่อยู่รวมกันหลายรุ่น ตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงลูกและหลาน ประกอบอาชีพภายในครัวเรือน เช่น การทำหัตถกรรมงานฝีมือที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น
- 2) พื้นที่ในย่านรังสิต ทำการสำรวจในพื้นที่ตำบลคลองสองและคลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัด

ปทุมธานี คนอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น เป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อกับเขตกรุงเทพมหานคร โดยสามารถเดินทางเข้าถึงได้สะดวก มีความหลากหลายของกิจกรรม เช่น แหล่งงาน สถาบันการศึกษา และแหล่งจับจ่ายใช้สอย ประชากรเป็นชนในพื้นที่ยิ่งใหญ่ได้มากในบริเวณคลองสอง ส่วนคลองสามประชากรส่วนใหญ่ย้ายมาจากต่างจังหวัดเพื่อมาหางานทำ โดยเลือกซื้อหรือสร้างที่อยู่อาศัยอยู่ถาวร มีการรวมกลุ่มกับญาติหรือคนรู้จักซื้อที่ดินแปลงใหญ่เพื่อแบ่งเป็นหลายโฉนดและสร้างที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกัน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป

3.2 ลักษณะด้านรูปธรรมของเรือนพื้นถิ่น

1) **พื้นที่เลียบแม่น้ำเจ้าพระยา** รูปแบบสถาปัตยกรรมมีลักษณะเดียวกับเรือนไทยประเพณี แต่ได้มีการประยุกต์ลดทอนองค์ประกอบบางอย่างลงให้มีความเรียบง่าย กล่าวคือ เป็นเรือนยกใต้ถุน หลังคาทรงจั่วสูงชะลูด มีองค์ประกอบแบบอย่างเรือนไทย เช่น บันลม หน้าบัน และมีหลังคาชั้นลาดคลุมพื้นที่ชานระเบียงเพื่อป้องกันแดดและฝน เรือนส่วนใหญ่มีชานระเบียงด้านหน้า บ้านใดอยู่ภายนอกเรือน ฝาเรือนมีหน้าต่างเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ องค์ประกอบเรือน เช่น ระเบียง ช่องลม ค้ำยัน มีการประดับตกแต่งเรือนด้วยการฉลุลวดลายแบบไทย เรือนจะใช้วัสดุจากไม้เป็นหลักในการก่อสร้าง โดยเป็นเรือนประกอบ สามารถถอดแยกส่วนได้ และใช้วิธีการเข้าสลักเดือย เพื่อเชื่อมโครงสร้างแทนการใช้ตะปู

ฝั่งและพื้นที่การใช้งาน บริเวณใต้ถุนโล่ง เป็นพื้นที่ส่วนนอกประสงค์ ทั้งเก็บของ จอดรถ และทำกิจกรรมในตอนกลางวัน บริเวณพื้นที่ส่วนชานระเบียงด้านหน้าเรือนเป็นพื้นที่โล่งมีหลังคาชั้นลาดคลุม เป็นพื้นที่ใช้เชื่อมระหว่างภายในและภายนอกเรือน มักใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนรับลมของสมาชิกในครอบครัว ภายในเรือนมีการลดระดับพื้นเพื่อแบ่งแยกพื้นที่การใช้งานระหว่างชานระเบียงภายนอกและพื้นภายในเรือน พื้นที่พักอาศัย เช่น พื้นที่ส่วนนอนเป็นพื้นที่โล่ง มีการใช้เฟอร์นิเจอร์ เช่น ตู้เสื้อผ้า โต๊ะ แทนการแบ่งกั้นห้อง บางส่วนยังคงวางมุ้งนอน ในพื้นที่ครัวมีลักษณะเปิดโล่ง เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก และห้องน้ำจะสร้างแยกออกจากส่วนที่พักอาศัย

ฝั่งบริเวณและสภาพแวดล้อม การตั้งเรือนจะอยู่ใกล้ริมน้ำ โดยในบริเวณพื้นที่โฉนดเดียวกันจะมีกลุ่มเครือญาติปลูกสร้างเรือนอยู่ในรั้วเดียวกัน โดยเรือนที่สร้างติดริมน้ำมีการสร้างท่อน้ำเชื่อมระหว่างเรือนและแม่น้ำเพื่อสะดวก

ในการนำน้ำมาใช้ในการอุปโภคบริโภค และยังใช้ท่อน้ำเป็นทางเข้าออกเรือนในกรณีที่เรือนไม่ได้อยู่ติดถนน พื้นที่ว่างบริเวณโดยรอบมีการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่เป็นไม้มงคล เช่น มะยม มะขาม ขนุน และพืชผักสวนครัว เช่น กะเพรา ตะไคร้ มะกรูด พริก ไว้บริโภคในครัวเรือน นอกจากนี้มีการล้อมรั้วโดยรอบเพื่อแบ่งเขตที่ดินที่ชัดเจน โดยรั้วทำจากเหล็กบั้งปลูกต้นไม้ประดับเป็นรั้ว

2) **พื้นที่ในย่านวังสิต** รูปแบบสถาปัตยกรรม เรือนสร้างติดพื้นดิน มีหนึ่งหรือสองชั้น มีลักษณะรูปแบบอย่างสมัยใหม่ หลังคาทรงจั่วลาดต่ำ มีชายคายื่นยาวโดยรอบเพื่อกันฝนสาด บริเวณชั้นหนึ่งด้านหน้าเรือนมีชานระเบียงก่อนเข้าสู่พื้นที่ภายใน บ้านใดมีทั้งอยู่ภายในและภายนอกเรือน ตัวเรือนมีลักษณะเรียบง่าย ไม่มีการประดับตกแต่ง จะเน้นใช้สีสว่างทาผนังภายนอกอาคาร เช่น สีฟ้า เขียว เหลือง เป็นต้น ในการก่อสร้างใช้วัสดุอุตสาหกรรมเป็นหลัก ได้แก่ เหล็ก คอนกรีต และกระจก ส่วนใหญ่พบว่าเรือนมักจะมีการต่อเติมหรือปรับปรุงหลังจากที่ได้เข้าอยู่อาศัยไปแล้ว

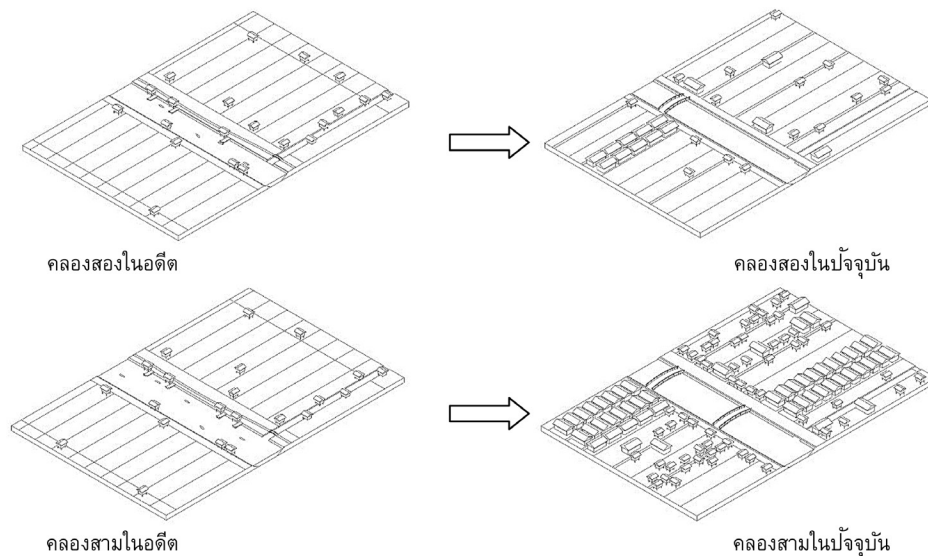
ฝั่งและพื้นที่การใช้งาน โดยส่วนมาก บริเวณพื้นที่คลองสาม (รูปที่ 2) ด้านหน้าอาคารที่อยู่ติดริมถนน มีการปรับปรุงหรือต่อเติมอาคารเพื่อใช้เป็นพื้นที่ค้าขาย ทำให้พื้นที่ชานระเบียงหายไป ภายในเรือนมีการกั้นผนังห้องเพื่อแบ่งแยกพื้นที่การใช้งานอย่างชัดเจน เช่น พื้นที่ส่วนรับแขก ห้องน้ำ ห้องครัว และซักล้าง จะอยู่ชั้นหนึ่ง ส่วนห้องนอนจะอยู่บริเวณชั้นสอง

ฝั่งบริเวณและสภาพแวดล้อม จะตั้งเรือนอยู่ติดถนน มีคลองชลประทานกั้นกลางระหว่างสองฝั่ง โดยเรือนวางตัวเรียงกันเป็นแนวยาวไปตลอดแนวคลอง หันหน้าเรือนออกสู่ถนน พื้นที่ว่างรอบอาคารมีการปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อให้ร่มเงา มีพื้นที่จอดรถอยู่ภายในที่พักรถยนต์ เกือบทุกหลังมีศาลพระภูมิตั้งอยู่บริเวณด้านหน้า บางหลังที่มีที่ดินมากด้านหลังเรือนจะทำเป็นสวนปลูกผักผลไม้ เช่น สวนกล้วย มะม่วง ส้ม เป็นต้น และมีการล้อมรั้ว เป็นกำแพงคอนกรีตหรือลูมึนนิยม ค่อนข้างสูง เพื่อความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย

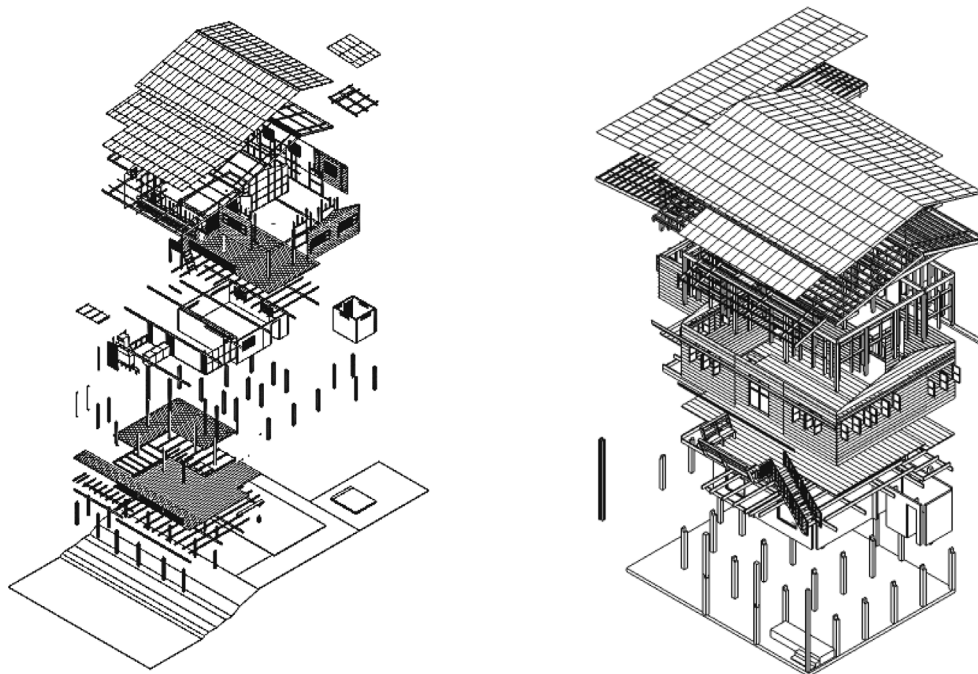
ทั้งนี้ การมีคลองชลประทานเป็นเส้นตรงยาวในพื้นที่ทำให้เกิดการสร้างหรือขยายถนนโดยสะดวกจากเขตถอยร่นแนวคลอง โดยถนนและผนังกันน้ำสูงกว่าเมตรตามแนวตลิ่ง ขวางชุมชนจากการเข้าถึงคลอง สามารถแสดงการเปลี่ยนแปลงได้สองประเด็น คือ ฝั่งบ้านและที่ดิน และเรือนพื้นถิ่น

ผังบ้านและที่ดิน มีขนาดเล็กลง ย้ายจากที่ตั้งเดิม บริเวณที่นาเช่า มีลักษณะกระจายตัวห่างกัน มาที่ตั้งใกล้ ถนนหรือตรอก มีลักษณะติดชิดกัน บางชุมชนมีการย้าย มาอยู่รวมเป็นพื้นที่ดินเล็กติดกันในกลุ่มญาติ บ้านใกล้เคียง การพักอาศัย อาจมีอาคารหรือเพิงด้านติดถนนใช้เพื่อการค้า ชุมชนติดคลองเปลี่ยนเป็นชุมชนติดถนนหรือซอย ล้อมรั้ว

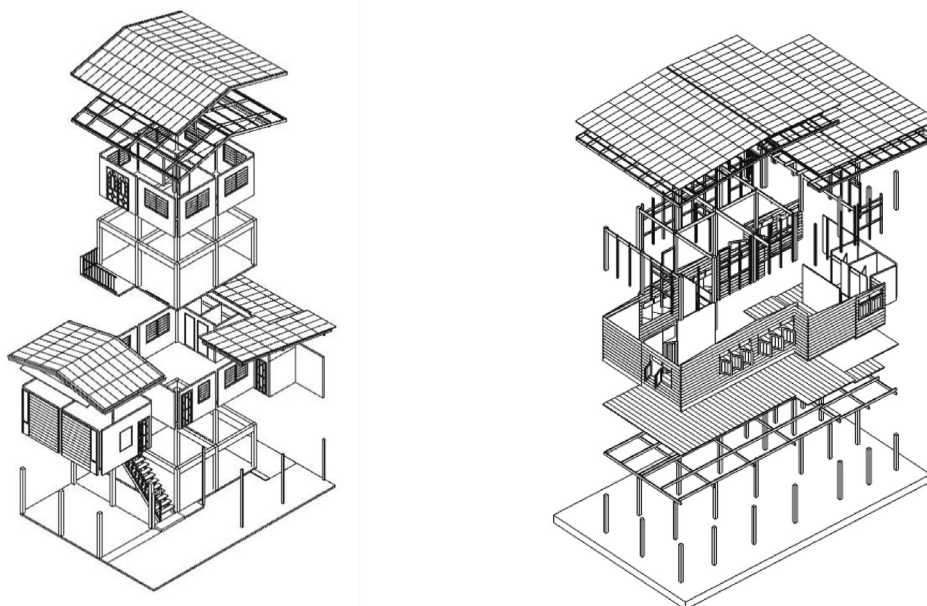
เรือนพื้นถิ่นที่สำรวจ เป็นเรือนเสาสูงที่ต่อเติมหลาย ครั้ง (ตารางที่ 1 และตารางที่ 2) การต่อเติมและการ ดัดแปลงได้ถูกเป็นห้องที่ชั้นล่าง จากการที่ไม่มีน้ำท่วม ปรประจำปี บางพื้นที่มีน้ำท่วมขัง ยังพบบ้านเสาสูงที่ไม่ใช่ พื้นที่ชั้นล่าง โครงสร้าง พื้นและผนังไม้ ถูกใช้ผสมกับวัสดุ สมัยใหม่ คือ คอนกรีต เหล็ก กระจก ใช้สีทาสีตกแต่ง เกือบทั้งหลัง สีสันมักถูกใช้ที่ประตูและหน้าต่าง (รูปที่ 3 และรูปที่ 4)

รูปที่ 2 ผังชุมชนคลองชลประทานย่านรังสิต ในอดีตและปัจจุบัน (Communities along Rangsit canal in the past and present)

รูปที่ 3 องค์ประกอบเรือนในชุมชนคลองหนึ่ง คลองสอง
(Construction elements of the houses in Klong One and Klong Song communities)

รูปที่ 4 องค์ประกอบเรือนในชุมชนคลองสาม และชุมชนคู้งผ้าพับ
(Construction elements of the houses in Klong Sam and Kung Pah Pub communities)

ตารางที่ 1 แสดงการกลายรูปเรือน (Expansion and modification of the vernacular houses in four study areas)

พื้นที่สำรวจ	การต่อเติม/ เปลี่ยนแปลงพื้นที่	
	ช่วงเริ่มต้น	ช่วงเปลี่ยนแปลง
ชุมชนคลองหนึ่ง		
ชุมชนคลองสอง		
ชุมชนคลองสาม		
ชุมชนคู้งผ้าพับ		

ตารางที่ 2 แสดงกลุ่มตัวอย่างเรือนพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจ (Plans and elevations of the vernacular houses in four study areas)

พื้นที่สำรวจ	แปลน	รูปด้าน
ชุมชนคลองหนึ่ง		
ชุมชนคลองสอง		
ชุมชนคลองสาม		
ชุมชนคู้้งผ้าพับ		

3.3 ลักษณะย่านรังสิตใหม่ของชุมชนเรือนพื้นถิ่น ย่านรังสิต

จากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลชุมชนเรือนผู้มีรายได้
น้อย เพื่อค้นหาลักษณะย่านรังสิตใหม่ของชุมชน มีดังนี้

1. องค์ประกอบด้านชุมชน ได้แก่ ทางเข้าชุมชน
เส้นทางสัญจรภายในชุมชน และพื้นที่ส่วนรวม

ทางเข้าชุมชน อยู่ในซอยห่างจากถนนสายหลัก
เข้าไป ทางเข้าจะมีลักษณะเป็นลานโล่งโดยจะพบว่าบาง
ชุมชนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ
ตั้งอยู่ก่อนเข้าสู่ที่ตั้งบ้านของชาวบ้าน เช่น ศาลพระภูมิ
รูปเคารพต่าง ๆ หรือบางชุมชนทางเข้ามีลักษณะเป็นลาน
กว้าง มีศาลาอเนกประสงค์ที่ใช้จัดประชุมของชาวบ้าน มี
ลานกิจกรรมโดยมีเครื่องออกกำลังกายส่วนรวมให้ชาว
บ้านในชุมชนได้ใช้ และทั้ง 3 ชุมชน เมื่อเข้าสู่พื้นที่ชุมชน
สิ่งแรกที่พบคือ ร้านค้าขายของชำ โดยดัดแปลงบ้านมาทำ
เป็นร้านค้าขายของให้คนในชุมชน ทางเข้าชุมชนจึงมี
ลักษณะเป็นพื้นที่ที่ใช้ปฏิสัมพันธ์กับผู้คน

เส้นทางสัญจรภายในชุมชน มีขนาดกว้างประมาณ
1.20 เมตร โดยยกระดับสูงจากพื้นดินประมาณ 1.00 เมตร
เป็นแผ่นพื้นคอนกรีต ทำหน้าที่ในการใช้สัญจรของชาว
บ้าน และเป็นทางให้รถยนต์พาหนะ เช่น มอเตอร์ไซด์และ
จักรยานผ่าน ทางยกระดับจะวางขนานห่างจากตัวบ้าน
ประมาณ 1.50–2.00 เมตร เพื่อเว้นระยะให้ช่องเปิดของ
บ้านสามารถเปิดได้โดยไม่ชนคนที่เดินอยู่บนทางเดิน และ
เพื่อความปลอดภัย ทั้งยังช่วยเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางตั้ง
ระหว่างคนในชุมชน

พื้นที่ส่วนรวม มีลักษณะเป็นพื้นที่สำหรับใช้ทำ
กิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน เช่น พื้นที่สำหรับ
นัดพบกัน มักจะเป็นพื้นที่โล่ง มีอุปกรณ์ออกกำลังกาย
ให้ชาวบ้านได้มาใช้ร่วมกัน มีต้นไม้ให้ร่มเงา ชาวบ้านมัก
จะออกมาใช้พื้นที่ส่วนร่วมนันทนาการในช่วงเวลาตอนเย็นหลัง
เลิกงาน

2. องค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ รูปแบบ
อาคาร การเลือกใช้วัสดุ การเลือกใช้สี ช่องเปิด และพื้นที่
การใช้งาน

รูปแบบอาคาร บ้านของชาวบ้านสร้างอยู่ริมลำคลอง
สาธารณะ พบมีรูปแบบการตั้งบ้านอยู่หลายระดับ คือ สร้าง
อยู่บนน้ำ โดยการยกใต้ถุนสูงเพื่อให้พื้นน้ำ สร้างอยู่
ระหว่างน้ำและบนบก โดยมีบางส่วน เช่นระเบียง ที่สร้าง
ยื่นลงไปบนน้ำ และสร้างบ้านบนเนินดินที่อยู่ใกล้น้ำ
ลักษณะบ้านเป็นอาคารชั้นเดียว หลังคาจั่ว โดยทางเข้า

บ้านจะอยู่ติดกับทางเดินยกระดับ จะหันส่วนระเบียงบ้าน
ไปทางลำคลองสาธารณะ

การเลือกใช้วัสดุ วัสดุที่ชาวบ้านนำมาใช้ส่วนมาก
เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ สังกะสี อิฐบล็อก
บางหลังมีการนำวัสดุเหลือใช้ เช่น ผ้าใบ ไวนิล ฟิวเจอร์
บอร์ด พาเลทไม้ มาทำเป็นโครงสร้างเช่น นำพาเลทไม้เป็น
บันไดทางขึ้นอาคาร หรือใช้ผ้าใบมาชิงบั้งแดดแทนชายคา
เพราะหาได้ง่ายและราคาถูก บ้านจึงมีลักษณะไม่มั่นคงแข็งแรง
เพียงพอสำหรับให้อยู่อาศัยได้เท่านั้น

การเลือกใช้สี ชาวบ้านมีการเลือกใช้สีในการทาสีบ้าน
อยู่ 2 ลักษณะ คือ ทาสีทับวัสดุเดิมเพื่อทำให้บ้านดูสภาพ
เหมือนใหม่แทนการเปลี่ยนวัสดุซึ่งใช้งบประมาณในการ
เปลี่ยนมากกว่าการทาสี และทาสีที่มีความสว่างเน้นโทนสี
เขียว ฟา ขาว และน้ำตาล เนื่องจากการใช้สีสว่างจะคง
สภาพสีได้ดีช้ากว่าการทาสีด้วยสีเข้ม

ช่องเปิด เป็นส่วนของประตู หน้าต่าง และช่องลม
ลักษณะเด่นที่พบเห็นของช่องเปิดคือ เปิดได้กว้าง และใช้
งานง่ายเพื่อให้ลมและแสงแดดส่องเข้ามาภายในบ้านได้
เช่น ฝาค้ำและฝาไหล

พื้นที่การใช้งาน มีขนาดระดับอยู่หน้าทางเข้าบ้าน
ชาวบ้านจะใช้นั่งพูดคุยกับเพื่อนบ้านบริเวณชาน ภายใน
บ้านประกอบด้วยส่วนนั่งเล่น ส่วนนอน ส่วนครัว และ
ระเบียง เป็นลักษณะห้องโล่งๆ กันพื้นที่โดยใช้เฟอร์นิเจอร์
ที่มีอยู่ในบ้านเป็นตัวแบ่งพื้นที่การใช้งานแทนการกั้นด้วย
ผนัง

สามารถพบเห็นองค์ความรู้ด้านการสร้าง
สถาปัตยกรรม ดังนี้

1) สร้างในระบบแห้งโดยวัสดุที่มีน้ำหนักเบา

ผู้พักอาศัยในพื้นที่นิยมการก่อสร้างบ้านในระบบ
แห้งจากวัสดุที่มีน้ำหนักเบา เนื่องจากการก่อสร้างเป็นไป
ได้ง่าย วิธีการก่อสร้างที่ไม่ซับซ้อน และต้องการแรงงาน
น้อยในการก่อสร้าง ใช้ระยะเวลาในการก่อสร้างต่ำ จึง
สามารถใช้ช่างในท้องถิ่น หรือผู้พักอาศัย ในการก่อสร้าง
หรือต่อเติมได้เอง อีกทั้งวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างยังเหมาะ
กับการต่อเติม และปรับเปลี่ยนรูปแบบได้ง่าย เช่น การใช้
ไม้ หรือวัสดุน้ำหนักเบาที่ไม่ถาวรเป็นโครงสร้างและส่วน
ประกอบหลักของเรือน เช่น แผ่นป้ายโฆษณาฟิวเจอร์
บอร์ด ผ้าใบ แผ่นสังกะสี เป็นต้น

2) สร้างบ้านโดยคำนึงถึงภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ผู้พักอาศัยมีการสร้างองค์ประกอบบ้านที่สะท้อนให้
เห็นถึงความเป็นสถาปัตยกรรมที่เข้ากับบริบทและสภาพ

แวดล้อมในเขตร้อน เช่น การสร้างบ้านเสาสูงมีใต้ถุนเพื่อให้น้ำในฤดูน้ำหลาก สร้างหลังคาทรงจั่วที่มีชายคายื่นยาวหรือการต่อเติมกันสาดเพื่อป้องกันฝนและความร้อนจากแสงแดดเข้าสู่ภายในบ้าน หรือ มีช่องเปิดโดยรอบของบ้านเพื่อการระบายอากาศ เป็นต้น

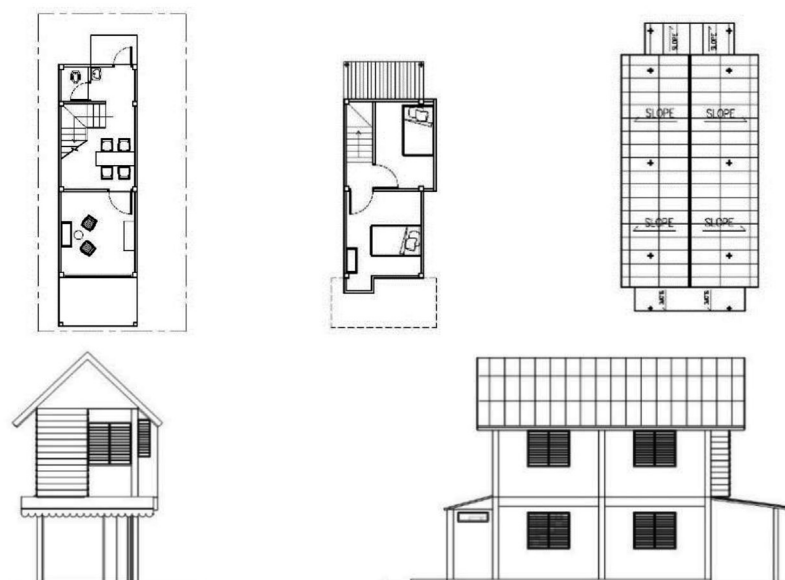
3) ตกแต่งบ้านด้วยวัสดุที่แตกต่างและสีสันสดใส นอกจากการสร้างบ้านเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของตนเอง และมีความปลอดภัยในการพักอาศัยแล้ว ผู้พักอาศัยมักมีการตกแต่งองค์ประกอบบ้านให้สวยงามอีกด้วย เช่น การทำเหล็กดัดเป็นลวดลายสวยงาม การทาสีผนังหรือช่องเปิดของบ้านให้มีความสดใส การประดับลายฉลุบนหลังคาหรือช่องเปิด การใช้กระจกสีบนช่องเปิด หรือการปลูกต้นไม้รอบบ้านเพื่อเพิ่มความร่มรื่นและนำอยู่ให้กับบ้าน

4) มีความยืดหยุ่นในการใช้งานพื้นที่บ้าน ความยืดหยุ่นในการใช้งานบ้านของผู้พักอาศัยสะท้อนออกมาในหลายด้าน เช่น ผู้พักอาศัยมักใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างระหว่างโครงคร่าวไม้กับผนัง พื้นหรือโครงสร้างของบ้านในการเก็บสิ่งของต่างๆที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น อุปกรณ์ทำความสะอาดบ้าน หรืออุปกรณ์ทางการเกษตร การใช้ประโยชน์ทางตั้งขององค์ประกอบเรือน เช่น การแขวนต้นไม้แขวนรูป หรือหิ้งพระ กับโครงคร่าวหรือผนังของบ้าน การเปลี่ยนการใช้งานในพื้นที่ของบ้าน เช่น การใช้เฟอร์นิเจอร์กันเพื่อแบ่งพื้นที่การใช้งานของบ้าน การเปลี่ยนการใช้งานในพื้นที่โถง หรือชานบ้าน

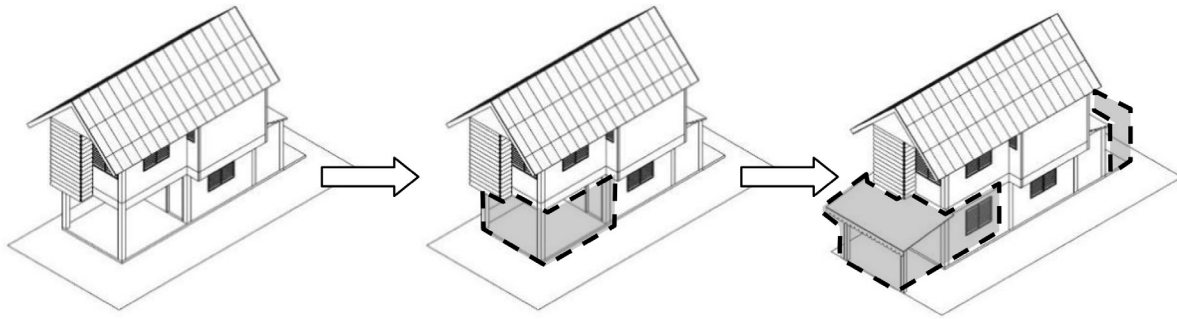
ในแต่ละเวลาของวัน กล่าวคือ ใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่พักผ่อนในเวลากลางวัน และ เป็นพื้นที่นอนในเวลากลางคืน หรือเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆของครอบครัวในแต่ละเทศกาลของปี

3.4 ลักษณะย่านรังสิตใหม่ของโครงการที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยแนวราบและแนวสูง

พบว่า โครงการเกิดขึ้นโดยการเคาะแห่งชาติ มีด้วยกัน 2 รูปแบบ ได้แก่ โครงการอาคารแนวราบ บ้านเดี่ยวหรือบ้านแฝด และบ้านแถวสองชั้น มักจะตั้งอยู่ในเขตชานเมือง (รูปที่ 5) และโครงการอาคารแนวสูง อาคารชุดพักอาศัยสูง 5 ชั้น ตั้งอยู่ในชุมชนใจกลางเมือง ทั้งนี้ได้ทำการลงสำรวจทั้ง 2 รูปแบบ ได้แก่ โครงการอาคารแนวราบคือ โครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิต คลองสาม และโครงการอาคารแนวสูงในปัจจุบัน คือ โครงการอาคารแนวสูงในอดีต เคหะชุมชนนคร และโครงการบ้านเอื้ออาทรพหลโยธิน กม.44 พบว่า ผู้อยู่อาศัยมีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนเท่าที่จะทำได้ แต่การต่อเติมเป็นไปได้ยากด้วยระบบโครงสร้างแบบหล่อสำเร็จและการควบคุมจากกรมการดูแลส่วนกลาง โครงการแนวราบมีการต่อบ้านบนพื้นที่อันจำกัด (รูปที่ 6) โครงการแนวสูงมีการใช้พื้นที่แคบรอบอาคารเพื่อการปลูกต้นไม้ พืชผักสวนครัว จัดวางที่นั่งพักผ่อน ชั้นล่าง ดัดแปลงการเปิดหน้าต่างเพื่อทำการค้า ชั้นบนทำลูกกรงป้องกันขโมยที่สามารถวางแขวนของได้

รูปที่ 5 แพลนและรูปด้านบ้านเอื้ออาทรในโครงการที่พักอาศัยแนวราบ (Plans and elevations of the house in Ban Uer-atorn Project)

รูปที่ 6 การกลายรูปในโครงการที่พักอาศัยแนวราบ (Transformation of the house in Ban Uer-atorn Project)

ตั้งอยู่ริมถนนสายคลองหลวงคูคต ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี มีขนาดที่ดิน 41.68 ไร่ กรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของการเคหะแห่งชาติ ประกอบด้วย อาคารชุดพักอาศัยบ้านเดี่ยวสองชั้น ขนาด 48.50 ตารางเมตร พร้อมที่ดินขนาด 19.5-21 ตารางวา จำนวน 477 หน่วย โครงการอาคารแนวสูง เคหะชุมชนและบ้านเอื้ออาทรโดยการเคหะแห่งชาติ

1) โครงการเคหะชุมชนนวนคร สร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 ประกอบด้วยอาคารห้าชั้น 6 อาคาร ตั้งอยู่ที่เขตอยู่อาศัยของนิคมอุตสาหกรรมนวนคร เข้าถึงโครงการได้จากถนนพหลโยธิน เป็นโครงการที่ถูกดัดแปลงต่อเติมอาคารได้อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะส่วนระเบียงที่ต่อยื่นออกในหลายลักษณะเพื่อให้เหมาะกับความต้องการของผู้ใช้ห้องพักในหลายรูปแบบ อาคารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กผนังคอนกรีตบล็อก เป็นระบบสร้างที่ทำงาน ทำให้มีความเป็นไปได้ในการเจาะยึด ดัดแปลงบางส่วนของอาคารโดยใช้ช่างที่อาศัยในชุมชน ผู้จัดการอาคารมีความยืดหยุ่นในการพิจารณาการต่อเติมดัดแปลงเหล่านี้ อาคารมีได้ทุนคอร์ทกลาง เกิดพื้นที่เอนกประสงค์เพื่อ จอดมอเตอร์ไซด์ พาหนะประกอบอาชีพ พักผ่อน และออกกำลังกาย (รูปที่ 7 ถึงรูปที่ 10)

2) โครงการบ้านเอื้ออาทรพหลโยธิน กม.44 เริ่มโครงการสำหรับผู้มีรายได้ไม่เกิน 15,000 บาท ในปี พ.ศ. 2546 เป็นอาคารชุดพักอาศัยสูง 5 ชั้น มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 133 ไร่ ประกอบด้วยอาคารชุดพักอาศัยทั้งหมด 168 อาคาร เป็นโครงการที่ถูกควบคุมการต่อเติมดัดแปลงคล้ายกับโครงการพักอาศัยที่มีราคาในระดับกลางและสูง มีการปรับเปลี่ยนบ้างแต่น้อยที่ชั้นหนึ่ง เพื่อการค้าขาย เชื่อมสู่นอกอาคาร ระบบการหล่อชิ้นส่วนจากโรงงานและประกอบที่โรงงาน ทำให้การดัดแปลงต่อเติมเป็นไปได้

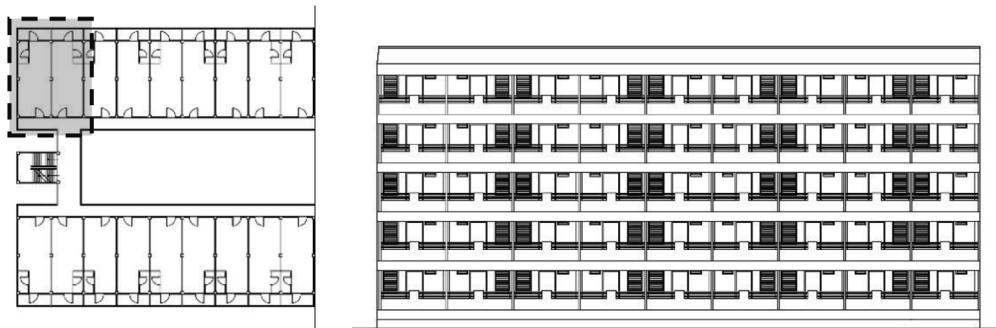
ยากจากความแข็งแกร่งของผิวคอนกรีตหล่อแทนระบบก่อคอนกรีตบล็อก อาคารไม่มีได้ทุนเพราะระบบกำแพงคอนกรีตรับน้ำหนัก แทนระบบเสาคาน ทำให้ขาดพื้นที่เอนกประสงค์ ผู้พักอาศัยต้องพยายามดัดแปลงที่ขอบรอบหรือมุมอาคาร เพื่อให้สามารถออกจากห้องมานั่งเล่น พบปะกันได้ โดยจัดทำหลังคาชั่วคราว และจัดหาโต๊ะเก้าอี้กันเอง (รูปที่ 11 ถึงรูปที่ 13)

การประยุกต์ลักษณะย่านรังสิตดั้งเดิมและเกิดขึ้นใหม่ต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมชุมชนในปัจจุบัน

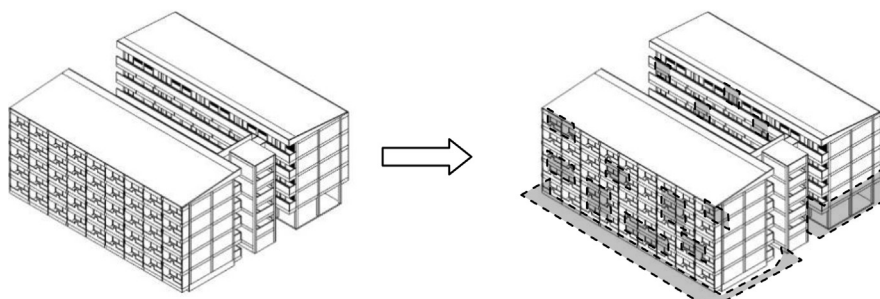
จากข้อมูลลักษณะย่านรังสิตที่พบ ผู้วิจัยนำผลจากการศึกษาบางส่วน มาใช้กำหนดแนวคิดในการออกแบบอาคารที่พักอาศัยทางตั้ง เพื่อให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและคงอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนผู้มีรายได้น้อยที่สามารถตอบสนองการใช้งานอาคารพักอาศัยทางตั้งได้อย่างเหมาะสม การประยุกต์ใช้กับโครงการ การศึกษาแนวทางการออกแบบที่อยู่อาศัยริมคลองเชียงรากใหญ่ ตำบลคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี (ปทุมธานีโมเดล) ซึ่งกำลังดำเนินการก่อสร้างโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2561 แนวทางได้ถูกกำหนดขึ้นจากลักษณะย่านรังสิตของชุมชนและที่ตั้งของโครงการริมคลองเชียงรากใหญ่ การรื้อย้ายชุมชนผู้มีรายได้น้อยที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่แนวราบริมคลองสู่อาคารที่พักอาศัยทางตั้ง ผู้จะเข้าอยู่อาศัยในโครงการเป็นผู้บุกรุกพื้นที่ริมคลองเพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัยโดยส่วนใหญ่อยู่อาศัยเกินกว่า 5 ปีขึ้นไป ผสมผสานกับผู้ที่อยู่มาดั้งเดิมตั้งแต่เริ่มโครงการคลองรังสิตบนที่ดินริมคลองของกรมชลประทาน ในการเข้ามำตั้งถิ่นฐานของคนทั้งสองกลุ่มเป็นระยะเวลายาวนานนั้น ทำให้เป็นชุมชนที่มีคนหลากหลายพื้นที่มาอยู่ร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน มีวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกัน เกิดเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนในย่านคลองหนึ่งและคลองเชียงรากใหญ่

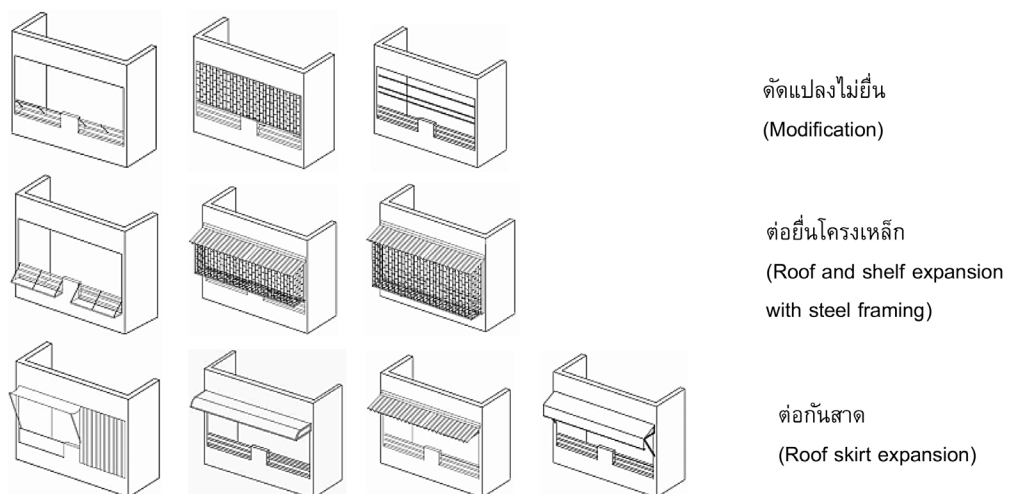
รูปที่ 7 การต่อเติมนอกจากระเบียงห้องจากทุกชั้น การจอดพาหนะประกอบอาชีพ และความเชื่อที่แสดงออกในห้องพัก
(The extension at terraces from many rooms and levels, parking for street vendor's vehicle, and expression of belief at walls)

รูปที่ 8 แผนและรูปด้าน ที่พักอาศัยแนวสูง ในโครงการเคหะชุมชนนคร
(Plans and elevations of the condominium in Ban Uer-atorn Project)

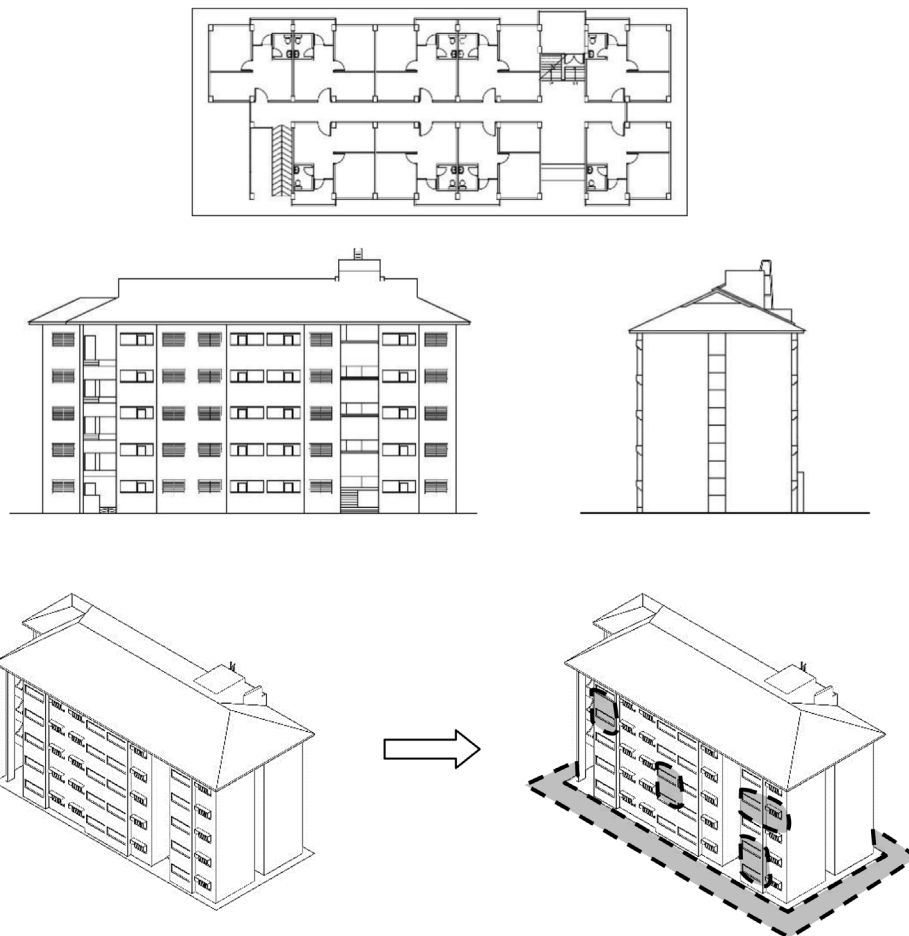
รูปที่ 9 การดัดแปลง ต่อเติม ที่พักอาศัยแนวสูง ในโครงการเคหะชุมชนนคร (ในแนวเส้นประ)
(Transformation of the condominium in Ban Uer-atorn Project)

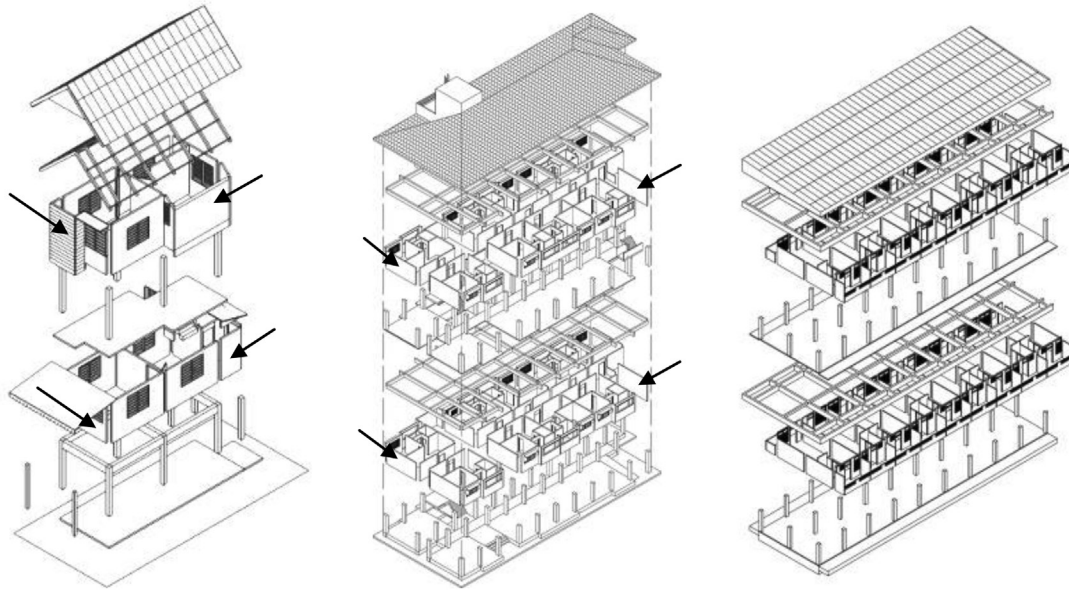
รูปที่ 10 การต่อเติมและดัดแปลงระเบียงในโครงการที่พักอาศัยแนวสูง เคหะชุมชนนคร
(Expansion and modification of the condominium terraces in Ban Uer-atorn Project)

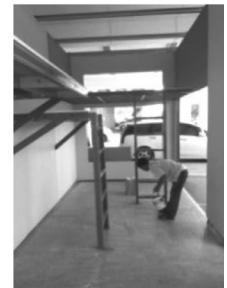
รูปที่ 11 การต่อเติมที่ถูกจำกัด การปรับหน้าต่างระเบียงห้องที่ชั้นหนึ่งเพื่อค้าขาย ที่นั่งพักผ่อน พบปะของชุมชน
(Limitation of expansion results in few adjustment for small commercial businesses and recreational places)

รูปที่ 12 การดัดแปลง ต่อเติม ในโครงการที่พักอาศัยบ้านเอื้ออาทรแนวสูง (ในแนวเส้นประ)
(The expansion and modification of the terraces and stripe area around the condominium in Ban Uer-atorn Project)

รูปที่ 13 ผนังคอนกรีตหล่อสำเร็จของโครงการที่พักอาศัยบ้านเอื้ออาทรแนวราบและแนวสูง (ที่ลูกศรชี้) และผนังบล็อกคอนกรีตแบบก่อหน้างาน ในโครงการเคหะชุมชน (Concrete prefabricated walls of the house and condominium in Ban Uer-atorn Project comparing with concrete blocks at national housing flat)

รูปที่ 14 โครงการปทุมธานีโมเดล ที่อาคาร สภาพแวดล้อม และการใช้พื้นที่ในห้อง ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับลักษณะย่านรังสิตใหม่ย่านรังสิต (Pathumthani project with buildings, surroundings, and units is designed to harmonize with the new vernacular characteristics.)

การนำเอาลักษณะย่านรังสิตจากการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ ได้นำเอาเอกลักษณ์ของชุมชนผู้มีรายได้น้อยและความเหมาะสมมาใช้กับอาคารพักอาศัยทางตั้ง เช่น การวางผังและสร้างอาคารที่อยู่อาศัยโดยมีความเคารพธรรมชาติ มีพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน การใช้ทางเดินยกระดับ และองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น การออกแบบพื้นที่การใช้ทางตั้ง ความพอเพียงในพื้นที่ใช้สอย การเลือกใช้โทนสีที่สว่าง การนำช่องเปิดฝาไหลและฝาคั่ว ด้านการวางผังและสร้างอาคารที่อยู่อาศัยโดยมีความเคารพธรรมชาติ การออกแบบให้มีพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน การใช้ทางเดินยกระดับ (รูปที่ 14)

4. สรุปและข้อเสนอแนะ

แนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัย จะถูกนำไปใช้ประยุกต์กับโครงการพักอาศัยผู้มีรายได้น้อย ทั้งที่สร้างแล้ว หรือจะสร้างในอนาคต สามารถแบ่งเป็นสองด้าน ดังนี้ วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ เพื่อแสดงลักษณะย่านรังสิตใหม่ที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความเข้าใจในธรรมชาติของผู้อยู่อาศัยที่กระทำต่อบ้านที่สร้างโดยช่างชุมชนหรืออาคารที่มีสถาปนิกออกแบบ การที่คนในชุมชนพื้นถิ่นและประชาชนทั่วไปสามารถรับรู้คุณค่าของลักษณะย่านรังสิตใหม่ เข้าใจสิ่งที่

เกิดขึ้น และเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาในอนาคต ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ห่วงแหน ในลักษณะย่านรังสิตทั้งดั้งเดิมและใหม่ของตน ส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาในสภาพแวดล้อมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเสนอข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัย

4.1 ด้านนามธรรม

ในพื้นที่ศึกษาได้พบเห็น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ แต่บางส่วนก็ได้สูญหายไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของประชากร กระแสสังคมและความนิยม และด้านการใช้พื้นที่ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ควรส่งเสริมการเชื่อมโยงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้พักอาศัยในชุมชนดั้งเดิมที่ได้รับผลกระทบและผู้พักอาศัยในโครงการที่พักสำหรับผู้มีรายได้น้อย เช่น การแลกเปลี่ยนสินค้า หรือค้าขายสินค้าระหว่างชุมชน เพื่อความเป็นอยู่ของผู้พักอาศัยในพื้นที่ที่ดีขึ้น ผู้พักอาศัยในพื้นที่ยังหลงเหลือวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นย่านรังสิต ที่ควรแก่การอนุรักษ์ไว้อยู่บ้าง เช่น วิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับน้ำ การสร้างศาลาที่พักริมน้ำ การทำประมงขนาดเล็ก และใช้การสัญจรทางน้ำกันมากขึ้น ทำให้เกิดวิถีชีวิตที่ผูกพันกับแหล่งน้ำดังในอดีต จึงเป็นการเพิ่มความสัมพันธ์ที่ดีของผู้พักอาศัยในชุมชนหรือระหว่างชุมชน และยังเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับน้ำอีกด้วย

ควรจัดสรรพื้นที่ส่วนกลางที่เพียงพอต่อการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชน เช่น พื้นที่ส่วนกลางขนาดเล็กและขนาดกลาง ที่อยู่ใกล้กับชุมชนและเข้าถึงได้ง่าย เพื่อส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ในชุมชน ส่งเสริมให้ผู้พักอาศัยมีการใช้งานพื้นที่ส่วนกลางมากขึ้นและบ่อยขึ้น ทำให้ส่วนกลางของชุมชนมีการใช้งานอย่างเต็มที่ทั้งวัน ไม่ถูกทิ้งร้างเป็นแหล่งมั่วสุม และเป็นอันตรายต่อผู้พักอาศัยในชุมชน การจัดสรรพื้นที่ส่วนกลางใกล้ชุมชน ทำให้ผู้พักอาศัยในชุมชนช่วยกันสอดส่อง ดูแลความปลอดภัยซึ่งกันและกัน จึงสามารถป้องกันการโจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน เพิ่มความปลอดภัยต่อผู้พักอาศัยในชุมชน คัดค้านการดูแลรักษามากกว่าการมีพื้นที่ส่วนกลางชุมชนขนาดใหญ่ที่เข้าถึงได้ยากกว่า มีการใช้งานของผู้อยู่อาศัยน้อยกว่า

ควรมีพื้นที่ส่วนกลางในชุมชนสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อสำหรับชุมชน ในบริเวณที่มีความปลอดภัยเพียงพอต่อการประกอบพิธี ผู้พักอาศัยและนิติบุคคลสามารถดูแลสอดส่องได้อย่างทั่วถึง ป้องกันมิฉ้อฉลที่อาจหาประโยชน์จากความเชื่อของผู้พักอาศัย และป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการประกอบพิธีกรรมควบคุมและดูแลการเข้าออกของบุคคลจากภายนอกโครงการ สามารถจัดการความเป็นระเบียบของโครงการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

4.2 ด้านรูปธรรม

เรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมในพื้นที่รังสิตมักมีการต่อเติมปรับปรุงอาคารที่อยู่อาศัย โดยมีสาเหตุจากความต้องการพื้นที่ใช้สอยในอาคารมากขึ้นเป็นหลัก และพบการปรับเปลี่ยนการใช้งาน โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างในแต่ละช่วงเวลาของวัน เนื่องจากธรรมชาติของครอบครัวไทยที่เป็นครอบครัวขยาย นิยมต่อขยายบ้านเพื่อรองรับสมาชิกในครอบครัวที่มากขึ้น แทนการย้ายถิ่นฐานหาที่พักในพื้นที่ใหม่ หรือการใช้พื้นที่โล่งโล่งเพื่อเป็นห้องนั่งเล่นในตอนกลางวัน และเปลี่ยนเป็นพื้นที่นอนในเวลากลางคืน แต่ในพื้นที่โครงการที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยพบการต่อเติมปรับปรุงที่พักให้เข้ากับวิถีชีวิตของประชากรในระดับน้อย โดยผู้พักอาศัยในโครงการมีการปรับปรุงอาคารที่พักตามกำลังทรัพย์และทรัพยากรที่มีอยู่ แต่มีอุปสรรคจากอาคารที่สร้างโดยระบบก่อสร้างสมัยใหม่ที่คงทนถาวร ไม่เอื้อต่อการต่อเติมปรับปรุงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และทำให้การต่อเติมมีความไม่ปลอดภัยต่อผู้พักอาศัยในพื้นที่ ดังนั้นควรมีการออกแบบอาคารเพื่อตอบสนองการใช้ชีวิตของประชากรผู้มีรายได้น้อยทั้งแนวราบและแนวสูง โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) โครงการที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยแนวราบพบปัญหาจากการต่อเติมที่พักอาศัยในบริเวณที่พัก เช่น การต่อเติมห้องนั่งเล่นหรือร้านค้าแทนส่วนใต้ถุนโล่งด้านหน้าอาคาร ทำให้ไม่มีที่จอดรถในขอบเขตที่พักอาศัย จึงต้องจอดรถในบริเวณถนนโครงการหน้าที่พัก หรือการตั้งโต๊ะเก้าอี้ ล้ำพื้นที่ถนนของโครงการ เป็นการขวางการสัญจรของผู้พักอาศัยโครงการ และทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินได้ ดังนั้น ควรจัดพื้นที่จอดรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และพาหนะอื่นๆ ของผู้พักอาศัยที่อาศัยในโครงการแยกออกจากพื้นที่ที่พักอาศัย และใช้การเดินเท้าหรือจักรยาน เข้าที่พักแทนการขับรถ เป็นการลดพื้นที่ถนน

ในโครงการ เพิ่มพื้นที่ส่วนเปิดโล่ง พัฒนาเป็นส่วนพักผ่อน ภายนอกที่พักรวมของประชากร ส่งเสริมการทำกิจกรรม เช่น พบปะพูดคุยของผู้พักอาศัยที่บริเวณส่วนกลางของโครงการ

ข้อเสนอแนะการต่อเติมที่อาคารแนวราบในอนาคต มีดังนี้ การต่อเติมในอาคารสูงประมาณสองถึงสามชั้น การใช้ระบบเสาคานร่วมกับผนังภายนอกและภายใน เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน หรือผนังเบา เช่น ไม้เทียม ซีเมนต์บอร์ด ยึดบนโครงเคร่า เพื่อให้มีผนัง (เพียงบางส่วน) ที่สามารถ ทบ เจาะ เพื่อขยาย เชื่อมต่อพื้นที่ใช้งาน ใช้โครงสร้างที่สามารถรองรับน้ำหนักการต่อเติม ระบบผนังเบาปรับเปลี่ยนได้ง่ายกับผนังกันห้อง หรือออกแบบที่พักรให้เป็นพื้นที่โล่งเพื่อเอื้อต่อการปรับเปลี่ยนพื้นที่ของผู้พักอาศัย ต้องมีการขออนุญาตกับนิติบุคคล มีการตรวจสอบแผนการ และการดำเนินการโดยช่างผู้มีความรู้ ได้รับการยินยอมจากเพื่อนบ้าน เช่น การเปิดช่องหน้าต่างและระยະถอยร่นจากแนวเขตรั้ว

2) โครงการที่พักรวมของผู้มีรายได้น้อยแนวสูง จากการสำรวจโครงการบ้านเอื้ออาทร พบว่ามีการต่อเติม ปรับปรุงที่พักน้อย พบส่วนใหญ่ที่บริเวณที่พักชั้นหนึ่งของโครงการ เพื่อเพิ่มพื้นที่การใช้งาน และการปรับเปลี่ยนพื้นที่ระเบียงเป็นร้านค้า บริการ หรือร้านซักผ้าหยอดเหรียญของชุมชน ชั้นสองถึงห้าพบการต่อเติมปรับเปลี่ยนเล็กน้อยเพียงการติดเหล็กดัดเพิ่มความปลอดภัย และเปลี่ยนบานหน้าต่างมุงลวดเป็นหน้าต่างกระจกบานเลื่อน เนื่องจากมีอุปสรรคที่ขัดขวางการต่อเติม ปรับปรุงที่พักของผู้พักอาศัย คือ กฎระเบียบของนิติบุคคลที่มีกฎการต่อเติมห้องพักที่ห้ามรื้อกำแพงที่ส่วนกลางหรือ ต่อเติมยื่นส่วนใด ๆ ออกมาจากผนังของห้องพัก ดังนั้นควรมีการกำหนด กฎเกณฑ์ให้มีการยึดหยุ่นต่อการต่อเติม ปรับปรุงห้องพัก รวมถึงการจัดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ร้านค้าของผู้พักอาศัย ในที่พัก โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์การต่อเติมห้องพักที่ชัดเจน เพื่อควบคุมความแข็งแรง ปลอดภัย และมีช่างผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ประเมินความปลอดภัยหรือดำเนินการต่อเติม มีนิติบุคคลของโครงการเป็นผู้ให้อนุญาตในการต่อเติมแต่ละครั้ง

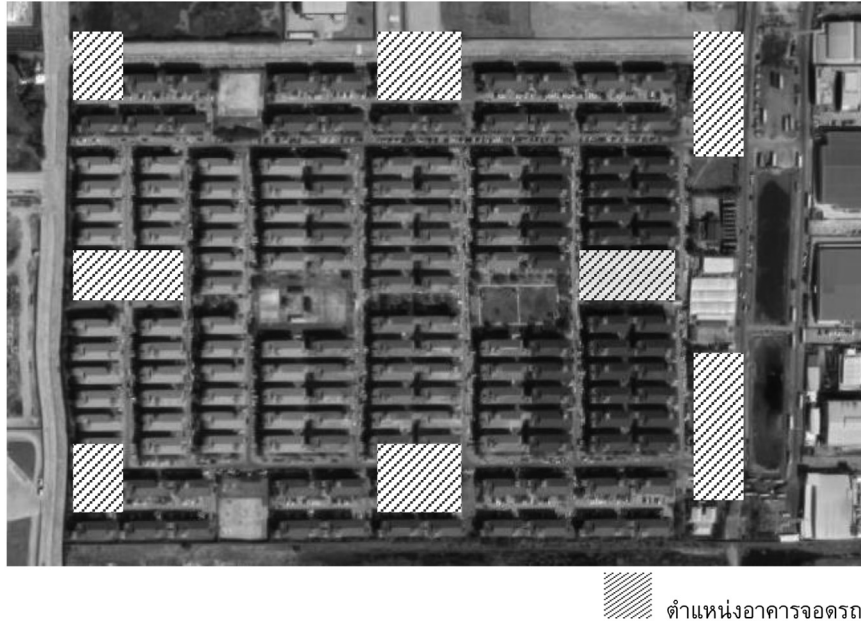
ควรคำนึงถึงสภาพสังคม วิถีชีวิต สภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ ของพื้นที่ เช่น การทำกันสาดในส่วนช่องเปิด เพื่อป้องกันฝนหรือความร้อนจากแสงแดด มีพื้นที่ห้องพักขนาดต่างกันเพื่อให้ผู้พักอาศัยที่สนใจเข้ามาอยู่ในโครงการสามารถเลือกห้องพักที่เหมาะสมกับการดำเนิน

ชีวิต กิจกรรม จำนวนสมาชิกในครอบครัว เพื่อรองรับความต้องการของผู้พักอาศัยในอนาคตได้มากขึ้น และเป็นการสร้างทางเลือกให้ผู้พักอาศัยผู้สนใจได้เลือกขนาดห้องพักตามภาระค่าใช้จ่ายที่ประชากรสามารถจ่ายได้ และจะไม่เป็นภาระค่าใช้จ่ายที่เกินกำลังในภายหลัง ป้องกันการละทิ้งห้องพัก ทำให้ไม่ก่อเกิดรายได้ให้โครงการในภายหลัง

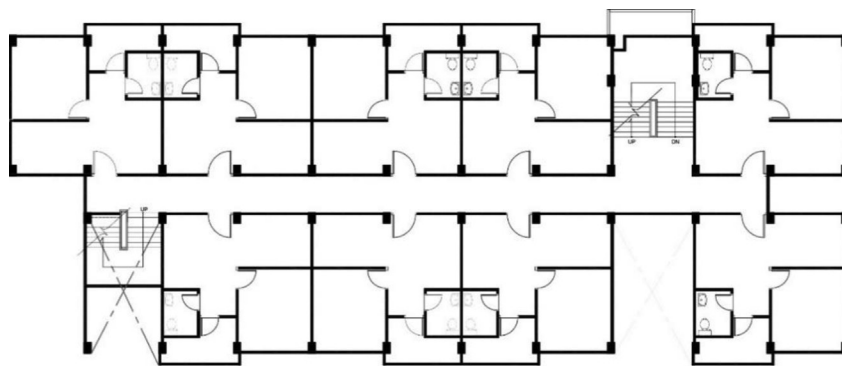
ข้อเสนอแนะการต่อเติมอาคารแนวสูงในอนาคต การต่อเติมที่อาคารสูงประมาณห้าชั้นขึ้นไป ต้องมีการควบคุม รั้วระวางจากทั้งนิติบุคคลและวิศวกรโครงสร้าง มากกว่าอาคารแนวราบ เนื่องจากในบางลักษณะ สามารถก่อให้เกิดอันตรายถึงชีวิตต่อทั้งผู้อยู่อาศัยและผู้อื่นจากความสูงที่มาก การออกแบบอาคารที่รองรับการต่อเติมต้องมีการเสริมความแข็งแรงบริเวณส่วนที่มักมีการต่อเติมเสมอ เช่น บริเวณภายนอก เสาและคานเอ็นส่วนเหนือช่องเปิด คานระเบียง บริเวณภายใน การยึดติดตั้งเฟอร์นิเจอร์กับผนังที่ต้องใช้ร่วมกับห้องข้างเคียง ควรมีแนวเสาคานเอ็นที่รับน้ำหนักเสริมจากผนังก่ออิฐหรือผนังสำเร็จ

จากตัวอย่างโครงการเอื้ออาทรแนวสูง 5 ชั้น บริเวณพื้นที่เปิดโล่งโดยรอบอาคาร ถูกใช้เป็นถนนและที่จอดรถที่แออัดไม่พอเพียงเมื่อผู้พักอาศัยกลับจากที่ทำงาน มีการจัดพื้นที่เปิดโล่งสันทนาการขนาดใหญ่ เช่น สนามฟุตบอล ปูลูกหญ้า ล้อมรั้วตาข่าย มีเพียงการใช้งานจากคนบางกลุ่ม และมีพื้นที่ปลูกต้นไม้ไม่มากนัก จึงเสนอแนวทางการวางผัง (รูปที่ 15) ให้มีอาคารที่จอดรถหลายจุด แยกห่างจากอาคาร และพอเพียงตามความเป็นจริงของผู้มีรายได้น้อย ที่จำเป็นต้องมีรถในการเดินทางและประกอบอาชีพ โดยสร้างเป็นอาคารจอดรถสูงประมาณ 5 ชั้น กระจายในโครงการที่ผู้ใช้งานเข้าถึงได้ง่าย มีความสะดวกปลอดภัย เชื่อมต่อระหว่างอาคารด้วยทางเดินมีหลังคากันแดดฝน รวมถึงให้มีที่จอดรถจักรยาน จักรยานยนต์ และรถสำหรับประกอบอาชีพของคนในชุมชน เช่น รถพ่วงข้าง โดยอาจจอดที่ชั้นล่างอาคารจอดรถ มีการเก็บค่าส่วนกลางเฉพาะผู้ที่เข้าจอด บริเวณรอบอาคารที่พักรวมเปลี่ยนจากถนนและที่จอดรถ ให้เป็นพื้นที่เปิดโล่งที่ปลูกต้นไม้ทั้งเพื่อให้ร่มเงาและเก็บพืชผลเพื่อชุมชน ระหว่างอาคารควรมีแนวระยະ 6 เมตร ที่ระดับเพลิงสามารถวิ่งผ่านได้

จากผังอาคารที่นำมาใช้ปรับเพื่อให้เกิดรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับผู้พักอาศัยขึ้น (รูปที่ 16) พบว่า อาคารที่ปิดตันด้วยห้องพักทั้งหมด พื้นที่เปิดโล่งหรือเป็นส่วนกลางของแต่ละอาคารมีน้อยมาก เนื่องจากอาคารไม่มีได้ทุนจากระบบโครงสร้างคอนกรีตรับน้ำหนักสำเร็จรูป จึงเสนอให้

รูปที่ 15 การเพิ่มอาคารจอดรถแทนการจอดบนที่ว่างเปิดโล่ง ในผังอาคาร 5 ชั้น ในโครงการเอื้ออาทร กม.44 (The guideline of car parking buildings for utilizing open space area around the 5-floors buildings in Ban Uer-atorn Project, Kormor 44)

รูปที่ 16 ผังอาคารแสดงผนังคอนกรีตรับน้ำหนักในโครงการเอื้ออาทรทางสูง
(Typical plan of pre-fabricated concrete walls of the condominium in Ban Uer-atorn Project)

รูปที่ 17 อาคาร 5 ชั้น แสดงการต่อเติมที่ระเบียงและส่วนนอกอาคาร ตามความเหมาะสมของแต่ละครอบครัว ที่ว่างเปิดโล่งโดยรอบอาคาร และดาดฟ้าอาคาร (Five-floors condominium with flexibility of terrace and façade expansion, open space around building and roof deck)

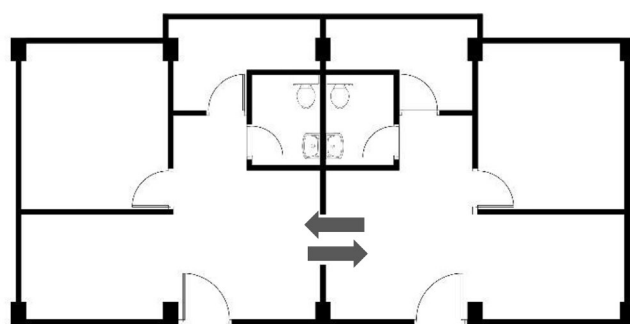
ปรับระบบโครงสร้างชั้นใต้ดินเป็นระบบเสา-คาน รับ
 กำแพงรับน้ำหนักสำเร็จรูป และกำแพงก่ออิฐหรือบล็อก
 คอนกรีตในบางส่วน จะสามารถเพิ่มพื้นที่ส่วนกลางที่ชั้น
 ใต้ดิน เป็นพื้นที่อเนกประสงค์สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ของ
 คนในชุมชน ส่วนหลังคาที่เป็นโครงสร้างเหล็ก มุงกระเบื้อง
 คอนกรีตลอน ให้ปรับเปลี่ยนเป็นหลังคาคอนกรีตสำเร็จชั้น
 ล่างปูวัสดุกันซึม และมีหลังคาซ้อนอีกชั้น ทำจากพื้นเหล็ก
 เบาปูวัสดุกันซึม เป็นชั้นดาดฟ้าอาคารที่ชุมชนสามารถขึ้น
 ไปใช้ประโยชน์ได้ (รูปที่ 17)

ภายในห้องพัก จากระบบการก่อสร้างแบบกำแพง
 รับน้ำหนักสำเร็จ จะปรับให้เหลือเป็นส่วนหลักเพื่อ
 ประหยัดเวลาและค่าก่อสร้าง แต่มีผนังส่วนเล็กๆ ที่ใช้
 ระบบก่ออิฐฉาบปูน หรือผนังซีเมนต์บอร์ดสองชั้นยึดบน
 โครงเคร่าเหล็ก เพื่อให้สามารถเปิดเชื่อมต่อเข้าหากัน ในกรณี
 ที่บางครอบครัวมีการขยายตัวจากลูกหลานหรือผู้สูงวัย
 และสามารถซื้อห้องข้างเคียงต่อได้ ซึ่งเป็นลักษณะการอยู่
 อาศัยของชาวไทย การเพิ่มพื้นที่ใช้งานให้มีการเชื่อมต่อ
 ระหว่างห้อง อาจมีได้ทั้งในแนวราบ คือ ระหว่างห้องติด
 กัน หรือแนวสูง คือ ระหว่างห้องชั้นบนและชั้นล่าง (รูปที่
 18) โดยระบบพื้นคอนกรีตสำเร็จรูปที่ออกแบบเตรียมไว้
 ก่อน สามารถปรับเคลื่อนย้ายออกได้อย่างปลอดภัย

การเพิ่มพื้นที่ใช้งานที่หลากหลายตามลักษณะของ
 แต่ละครอบครัว โดยการต่อยื่นที่ระเบียง ภายใต้การ
 ควบคุมด้านความปลอดภัย ทำให้ได้เปลือกอาคารหลาย
 รูปแบบ ก่อให้เกิดเอกลักษณ์ของแต่ละห้องถิ่นหรือ
 ภูมิสำเนาเดิมแสดงออกมาที่ด้านนอกอาคาร บริเวณอาคาร
 ชั้นใต้ดินและชั้นดาดฟ้า จะมีศาลาพักผ่อนที่มีเอกลักษณ์
 ตามการใช้สอยและชุมชน เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ ใช้ทั้ง

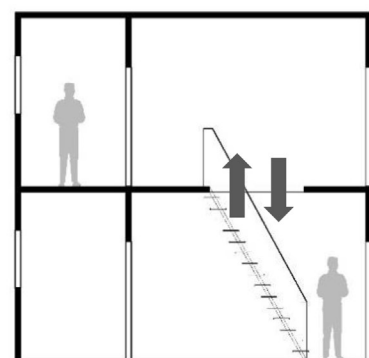
เล่นหรือทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งแทรกอยู่ตามพื้นที่ปลูก
 ต้นไม้โดยรอบอาคาร

แนวทางในการจัดวางผังโครงการที่เหมาะสมกับ
 ลักษณะย่านรังสิตในย่านรังสิต สมควรที่จะมีทางน้ำ อ่าง
 เก็บน้ำเพื่อใช้น้ำกับพื้นที่สีเขียวหรือเกษตรกรรมเพื่อ
 ชุมชนที่เพิ่มขึ้น (รูปที่ 19) ทั้งโดยรอบอาคารและดาดฟ้า
 การลดความหนาแน่นของสิ่งก่อสร้าง จำเป็นต้องเพิ่มความ
 สูงอาคารให้รองรับคนได้มากใกล้เคียงโครงการอาคารห้ำ
 ชั้นแบบเดิม จำเป็นต้องมีลิฟต์ผู้โดยสารและขนของซึ่ง
 สามารถใช้ลิฟต์ผลิตในประเทศ ซึ่งมีราคาและค่าดูแลที่เป็น
 ไปได้กับโครงการในขนาดนี้ ความสูงอาคารที่ไม่เกินแปด
 ชั้น (รูปที่ 20) หรือประมาณ 23 เมตร ที่ไม่จำเป็นต้องมี
 งานระบบวิศวกรรมของอาคารสูง เป็นการควบคุมราคา
 ก่อสร้างอาคารและค่าดูแลอาคารระยะยาวให้เหมาะสม การ
 วางแผนใช้ระบบการก่อสร้างและวัสดุที่เอื้อต่อการก่อให้
 เกิดการดัดแปลงต่อเติมอย่างปลอดภัยและเป็นระบบ จะ
 ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของชุมชนที่จะนำไปสู่ลักษณะพื้น
 ถิ่นหรืออัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ได้ การมีกิจกรรมและ
 ปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนจากพื้นที่เปิดโล่งเพื่อเป็น
 ประโยชน์อย่างแท้จริง เช่น ลานกีฬา แปลงปลูกพืชสวน
 ครัว พื้นที่ปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อความร่มรื่น จากการที่ผัง
 ไม่ต้องการให้มีการจอดรถบนที่เปิดโล่ง แต่ผู้อยู่อาศัยราย
 ได้น้อยในโครงการกลับมีการใช้รถส่วนตัวมากเพื่อ
 ประกอบอาชีพ เช่น รถแท็กซี่รับจ้าง และรถขนของ จึง
 จำเป็นต้องจัดหาที่จอดรถความสูงไม่เกินเก้าชั้นใน
 โครงการ ซึ่งจะมีความสูงไม่เกินอาคารพักอาศัย รวมถึง
 การจัดหาที่จอดรถจักรยานยนต์และรถประกอบอาชีพ
 ประเภทต่างๆ อย่างพอเพียงและเหมาะสม

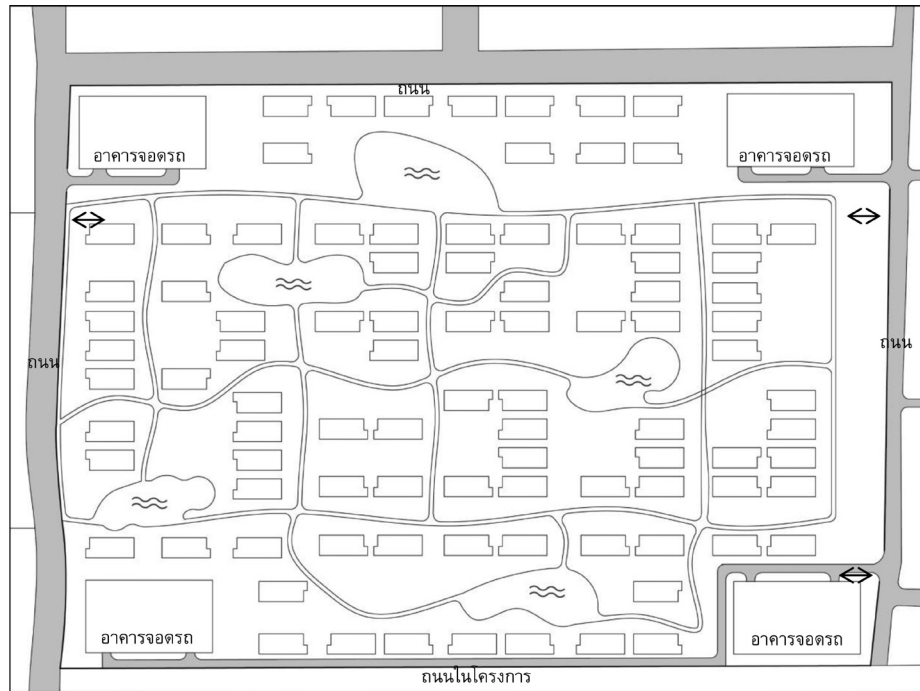

ทางราบ

รูปที่ 18 การปรับเชื่อมพื้นที่ใช้งานในห้องพัก (The possibility of connecting between units)

ทางตั้ง

รูปที่ 19 แนวทางการออกแบบอาคาร 8 ชั้น ในผังโครงการขนาดใหญ่ (The guideline of the 8-floors condominiums in large social housing project by adjusting from the Ban Uer-atorn Project, Kormor 44)

รูปที่ 20 อาคาร 8 ชั้น แสดงการต่อเติมที่ระเบียงและส่วนนอกอาคารตามความเหมาะสมของแต่ละครอบครัว ที่ว่างเปิดโล่งปลูกต้นไม้โดยรอบอาคาร และดาดฟ้าอาคาร รวมถึงศาลากิจกรรมและคลอง (Eight-floors condominium with flexibility of terrace and façade expansion, open space with trees around building and roof deck including various-activities shelters and canals)

ผลของการวิจัย จะเป็นประโยชน์กับองค์กรที่ดูแลเรื่องการจัดการและพัฒนาที่อยู่อาศัยในประเทศไทย คือสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน การเคหะแห่งชาติ หน่วยงานท้องถิ่น ตลอดจนภาคเอกชน และที่สำคัญ จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและกลุ่มผู้มีรายได้น้อย เพื่อให้เข้าใจในที่อยู่อาศัยของตัวเองทั้งที่เคยเป็นมาและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้สามารถนำเสนอความคิดเห็น ความต้องการได้อย่างไรก็ตาม การนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้จริงกับโครงการที่พักอาศัยผู้มีรายได้น้อยเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เพราะต้องมีการรวบรวมข้อมูลแต่ละชุมชนอย่างเป็นระบบ แต่โครงการเหล่านี้ต้องการความรวดเร็วในการดำเนินการโดยใช้งบประมาณต่ำกว่าอาคารโดยทั่วไปและเวลาที่สั้น ทำให้ผู้จัดทำโครงการโดยเฉพาะจากหน่วยงานภาครัฐมองข้ามขั้นตอนหรือหลีกเลี่ยงส่วนที่ทำให้โครงการเสียเวลาและอาจพบกับอุปสรรค มีการใช้อำนาจรัฐขอ

ยกเว้นหลายขั้นตอนในหลายโครงการ จึงเสนอให้การศึกษาลักษณะเฉพาะของชุมชน เป็นส่วนที่ต้องทำและประยุกต์ใช้โดยอาจรวมอยู่ในส่วนที่ต้องบังคับทำเช่นเดียวกับการทำประชาพิจารณ์และการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยไม่มีข้อยกเว้น แม้จะเป็นโครงการขององค์กรจากภาครัฐ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ นำเสนอผลการศึกษาจากโครงการวิจัยลักษณะพื้นที่ใหม่ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโครงการที่เกี่ยวข้องกับที่พักอาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในย่านรังสิต จังหวัดปทุมธานี ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560

References

- Amweo, T. (2002). Cheewit Rimklong Rangsit. In Soontravanich, C., Panswad, T., Chiwachaisak, W., & Wankaew, S. (Eds.). *Neung Roi Pee Meang Thunyaburi 2545 A.D.* (pp. 72-75). Pathumthani. n.p.
- Arsvai, S. (1987). Prawat Klong Rangsit Karn Pattana Teedin Lae Polkratop Tor Sangkom from 2431 A.D. to 2457 A.D. Bangkok: Thammasat Press.
- Bumrunghuej, W. (1996). *Housing Growth on Rungsit-Nakornnayok Road in the Area between Klong 1st to Klong 7th, Patumthani Province*. Degree of Master of Housing Development Department of Housing Development, Graduate School, Chulalongkorn University.
- Chantavanich, S. (1995). Kan Koet Lae Kan Plianplaeng Khong Chumchon Nai Khet Khlong Rangsit. In Soontravanich, C., Panswad, T., Chiwachaisak, W., & Wankaew, S. (Eds.). *Neung Roi Pee Khlong Rangsit* (pp. 308-333). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Chantavanich, S. (2002). Karn Damrong Cheewit Kub Sathabun Thang Sangkom. In Soontravanich, C., Panswad, T., Chiwachaisak, W., & Wankaew, S. (Eds.). *Neung Roi Pee Meang Thunyaburi 2545 A.D.* (pp. 26-43). Pathumthani. n.p.
- Inpuntung, V. (2012). *Transformation of Lao Song's Houses*. Bangkok: Usakane.
- Punpairoj, P. (2002). *The Impact of the Establishment of University to Local Community Environment: Toward an Indigenous Transformation*. Pathum Thani: Thammasat University.
- Rungsirisaengrat, W. (2002). Tung Rangsit Laeng Palit Kao Phea Karn Song Oak. In Soontravanich, C., Panswad, T., Chiwachaisak, W., & Wankaew, S. (Eds.). *Neung Roi Pee Meang Thunyaburi 2545 A.D.* (pp. 52-67). Pathum Thani. n.p.
- Temiyabandha, V. (2012). *Roop Bab Reuan Pak Arsai Peantin Kong Chumchon Chao Tai Cheasai Mon Yan Klong Mon Huatake Umphur Ladkrabung*. Bangkok: Usakane.
- Witthayakomnert, K., et al. (2010). *A Research for Conservation and Renovation Guideline of Toong-Laung-Rungsit Water Base Community*. Pathum Thani: Rajamangala University of Technology Thanyaburi.

